

Література

1. Романчук С. М. Лексико-стилістична парадигма української поезії пісенного жанру 60–80-х років XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. н. зі спеціальності 10.02.01 – українська мова / С. М. Романчук. – К., 2007. – 22 с.
2. Тексти пісень гурту Imagine Dragons [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.imagedragonsmusic.com/content/about>

Кідалова В.П.,
учитель,
ЗЗСО № 20, м. Бердянськ

ЛІТЕРАТУРА ПОДОРОЖЕЙ В ІМАГОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Документально-белетристична література подорожей є першим етапом формування уявлень про інші народи й країни, першоджерелом етнообразів. У цьому типі текстів взаємодіють такі чинники як орієнтація на достовірність зображення, інтертекстуальність, дискурсивні схеми та прагнення художнього засвоєння реальності. Внаслідок цього факти піддаються переосмисленню, узагальненню, ідеологічній корекції, стають символами. Сформовані в такий спосіб етнообрази, незважаючи на своє фактуальне підґрунтя, належать не емпіричній реальності, а уявному дискурсу, тобто художньому простору текстів. Вони засвоюються літературною традицією в цілому, відтворюються у художній літературі та стають частиною культурної свідомості різних епох. Саме ця специфіка розміщує дискурс подорожей у фокус зацікавлень імагології.

В академічному середовищі сьогодні актуальними залишаються питання визнання подорожі повноцінним художнім жанром або й взагалі окремим жанром, немає згоди між дослідниками щодо класифікації та таксономії цього класу текстів. Як видно з огляду проблеми подорожі в науковій літературі, свобода і гнучкість жанру подорожі та його аморфність викликають теоретичні труднощі для формулювання дефініції самого жанру та чіткої типології різновидів літератури подорожей. Проте імагологічні студії виходять за межі класичного літературознавства і на перший план виносять не літературно-естетичну цінність творів, а структуру, генезу та історично-культурний контекст формування етнообразів. Тому імагологи можуть вільно послуговуватись методами інших гуманітарних галузей і працювати з широким спектром матеріалів – і тими, що належать до царини красного письменства, і тими, естетична цінність котрих, або й літературність взагалі, може уявлятися спірною з точки зору історії й теорії літератури. У жанрі подорожі творили подекуди не видатні митці, а літератори так званого другого ряду. Вони не були

майстрами поезики й не претендували на новизну ідей. Їхні твори не увійшли до фонду літературної класики, не завжди привертали увагу публіки за життя авторів або зазнавали забуття невдовзі після публікації.

Проте слід урахувати, що роль другорядних письменників полягає у збереженні дискурсивної традиції. Подорожі, приваблюючи масового читача документально-публіцистичним аспектом, виконують функцію медіатора для розповсюдження етнічних стереотипів, міфологем та ідеологій. Літературі подорожей притаманний ореол достовірності, що утворюється за рахунок вищої епістемічної позиції автора відносно читачів. Письменник, що пізнав і світ Свого, і світ Іншого, сприймається як авторитет, висновки та спостереження котрого викликають довіру, оскільки він належить до тієї ж групи, що й читач, отже, він описує Іншого, виходячи з рідних концептів. Міркуючи над можливістю включення всіх (а не лише суто мистецьких) типів дискурсу подорожей до сфери уваги літературознавчих студій, важливо враховувати контекст еволюції цього дискурсу. Потрібно брати до уваги, що варіативність дискурсу подорожей зумовлена змінами у культурно-гносеологічній парадигмі, й розглядати його у просторі словесності як феномену, ширшого ніж художня література.

Я. Елснер та Ж.-П. Рубі характеризують еволюцію феномену подорожі в європейській культурі від Середньовіччя до модерної доби як історію взаємодії двох чинників: прагнення духовного вдоволення (паломники, туристи-естети, мандрівники-етнографи) та практичних потреб (завойовницькі походи, релігійні місії, торговельні поїздки, інтелектуальне завоювання через наукові розвідки) [3, 1-56]. Духовні та утилітарні засади подорожі часто змішувалися і вербалізувалися, відповідно, у художній та науково-документальній сторонах літератури подорожей. За К. Томпсоном, автор-мандрівник бере на себе дві ролі – репортера, що прагне донести до точну інформацію про світ Іншого, та оповідача, задачами якого є утримати інтерес читача, подати нові відомості у захопливій формі. Ці дві ролі вимагають від письменника поєднувати фактуальність і фіктивність, ось чому навіть суто документальна подорож не є вільною від художніх засобів. Відсіюючи варті уваги публіки факти та епізоди, автор конструє наратив, композицію та літературні образи. Автор “якщо й не те щоб прагне обманути, безперечно економно використовує правду”, і таке редагування “штовхає текст у напрямку фікції” [5, 27-28]. Ю. Лотман застерігав від використання творів літератури подорожей як історичних джерел без попереднього дешифрування закономірних похибок у враженнях іноземців. Іноземний письменник робить помилки під час інтерпретації дійсності чужої країни: йому здається “дивною і вартою опису сама норма життя”, а ексцеси, тобто відхилення від такої норми, іноземець “схильний описувати як звичай” [1, 125-126]. А. Мейер наголошує, що будь-який твір літератури подорожей завжди містить поетикальну складову, не будучи обмеженим лише передачею фактів. Він віддзеркалює суб'єктивність автора, тому не може бути підданий верифікації. Література подорожей здатна породжувати ставлення та образи, тому що читач часто сприймає твір

літератури подорожей як чіткий відбиток реальності, звертаючи увагу на документальну компоненту та ігноруючи поетикальну. Однак література подорожей не пов'язана з дійсністю, вона творить свою нову реальність, узгоджену з ідеологічно-філософським ґрунтом та літературними конвенціями, передає публіці не факти, а їхню репрезентацію [4, 446-449]. М. Беллер наголошує на рівноправності з погляду імагологічних студій подорожей та суто художніх творів, указуючи на те, що образи інших країн та народів створюються головню на основі селективних спостережень та оцінок, виражених в обох цих видах літературного дискурсу [2, 5]. Тобто етнообрази як ментальні конструкти, проєкції ідеологій та традицій творяться за однаковими законами й у фактуальних, і в суто фіктивних текстах.

Отже, подорожі, хоча й можуть слугувати етнографічними та історіографічними джерелами, є ненадійними у фактографічному плані через притаманну їм поетикальність, селективність та інтертекстуальність. Емпірично пізнавана реальність трансформується у художній світ літератури подорожей, відтворюється в образах. Спостерігаючи незвичні реалії крізь етноцентричну призму та індивідуальну суб'єктивність, письменник здійснює співставлення Свого та Іншого й формує емоційні оцінки збігів та відмінностей двох світів. Він фіксує в першу чергу те, що вражає його, нерідко вдаючись до перебільшень, екстраполяцій чи навіть вимислу. Література подорожей – не просто фіксація маршруту, утилітарний набір географічних, етнографічних та історичних даних. Це оповідь, збагачена рефлексією та уявою автора, яка інтегрує просвітницьку, розважальну та ідеологічні функції. Прояви особистої авторської суб'єктивності дають підстави ставитись до літератури подорожей не як до віддзеркалення дійсності (наукових джерел чи публіцистичних повідомлень), а як до уявної реальності (тобто художнього світу), в котрій відбувається моделювання етнообразів.

Література

1. Лотман Ю. М. К вопросу об историко-культурном значении высказываний иностранцев о России. Сравнительное изучение литератур. Сборник статей к 80-летию академика М. П. Алексеева / А. С. Бушмин (ответ. ред.). – Ленинград : Наука. Ленинградское отд., 1976. – С. 125–133.
2. Beller M. Perception, Image, Imagology. Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: a Critical Survey / ed. M. Beller, J. Leerssen. – Amsterdam: Rodopi, 2007. – P. 3–16.
3. Elsner J., Rubiés J.-P. Introduction. Voyages and Visions: Towards a Cultural History of Travel / Ed. J. Elsner, J.-P. Rubiés. – London: Reaktion Books, 1999. – P. 1–57.
4. Meier A. Travel Writing. Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: A Critical Survey / ed. M. Beller, J. Leerssen. – Amsterdam: Rodopi, 2007. – P. 446–449.
5. Thompson C. Travel Writing. – London: Routledge, 2011. – 240 p.